

Pál-Antal Sándor – Sebestyén Mihály (összeáll.): Maros-Torda megyei olvasókönyv
Lelőhely: adatbank.ro; Digitális szövegtárak

A sorozat szerkesztőbizottsága

Egyed Ákos
Pál-Antal Sándor
Sebestyén Mihály
Sipos Gábor

Lektorok

Kiss András
Szabó Miklós

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MINISZTERIUMA

Megjelent a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásával

203/1

PÁL-ANTAL SÁNDOR

SZÉKELY ÖNKORMÁNYZAT-TÖRTÉNET

MENTOR KIADÓ
Marosvásárhely, 2002

A SZÉKELY SZÉKEK KIALAKULÁSA

A mai székely névvel illetett magyarságlakta délkelet-erdélyi területtel kapcsolatosan a székely nemzet történetéről szóló könyvében Szádeczky Kardoss Lajos úgy véli, hogy: „Összevetve a hagyományt a gyér történeti adatokkal, a székelyek jogi intézményeivel s a köztük mutatkozó nyelvjárási különbségekkel, az látszik valószínűnek, hogy nem egy időben, nem is egy rajban, hanem különböző időben, több alkalommal és több irányból verődtek össze a legkeletibb végeken azok a népelemek, melyeknek zömét a hun-kabar származású székelyek alkották és nevet adtak a népnek és földnek, mely hasonló életmód és jogi viszonyok között a történelem folyamán külön egységes székely nemzetté és Székelyföldre formálódott.”¹

A székelyeknek Erdély délkeleti részeire való letelepedése, és ezzel párhuzamosan az egységes székely „nemzet” és a székely székek kialakulása egy hosszabb folyamat eredménye. A székely székek kialakulása az Udvarhely és Marosvásárhely környéki részekre való letelepedéssel kezdődött, és az Aranyos, illetve a Feketeügytől keletre eső részek megszállásával ért véget. Az oklevelekben „regnum Siculorumnak” nevezett terület fokozatos fejlődés során – Bodor György szerint – három ütemben, a XIII. század második felére alakult ki, és egészen 1848-ig, a székelyek külön rendi nemzeti szervezetének megszűnéséig, a szérendszer változatlan határok között fennállt.² A legrégebb, vagyis a leghamarabb létrejött területi szervezetek Udvarhely-, Maros- és Csíkszék voltak. Később jöttek létre a déli székek: Sepsi-, Kézdi- és Orbaiszék, utolsónak pedig a XIII. század harmadik negyedében a földrajzilag az előbbi hat székekkel össze nem függő, de közülük kiszakadt kézdi székelyeknek adományozott Aranyosszék.³

Feltételezzük, hogy Csíkszék udvarhelyszéki kirajzásként valamivel később keletkezett, mint az „anyaszék”. Hasonló lehetett a helyzet Orbaiszék esetében is, amelyik időben későbbi a másik két déli széknél. Úgy véljük, hogy mindenik szék létrejötté egy újabb szakasz volt a rendi önkormányzatot megtestesítő szérendszer kialakulásában, és nem három, hanem legalább öt mozzanata különböző-

¹ Szádeczky 1927, 23–24.

² Bodor: *i. m.* 282.

³ Jakó Zsigmond: *Erdélyi Okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez.* I. 1023–1300. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1999, 227–228. 304.

Bál-Antal Sándor – Sebostyén Mihály (összeáll. és Muton-Torda negyedi kiadás) – Csikszék, a harmadikban Sepsi- és Kezei-, a negyedikben Orbaiszék, és végül utolsóként Aranyosszék.

A székelyek letelepedésének idejét illetően sok a találgatás, feltételezés, Erdélybe településüket legelőbbsen X–XI. századnak, de a mai lakhelyük végleges megszállását sokkal későbbinek tartják. Az elsőként megszállott vidék Udvarhely és környéke és a Maros vidéke lehetett. Az előzőleg Biharban állomásozó tegledi katonarendű székelyeknek a Nagy-Küküllő-völgyi részekre történő letelepedése Györffy György szerint a XII. század közepén mehetett végbe.¹ Györffy azt is aláhúzza, hogy a terület azelőtt királyi fennhatóság alatt állott, és Küküllő vármegye részét képezte. Állítását megerősítették a későbbi régészeti ásatások is, még ha a letelepedés ideje egypár évtizeddel későbbinek bizonyult is. A régészeti leletek szerint azon a vidéken, akárcsak Háromszéken, már a székelyek megjelenése előtt magyar lakosság volt. (Valószínűleg hasonló eredményt hoznának a maroszséki régészeti ásatások is.) Az utóbbi régészeti kutatások eredményeire alapozva Benkő Elek Udvarhelyszék vidékének megszállását a lelőhelyek ugrásszerű növekedése alapján a XII–XIII. század fordulójára, esetleg a XIII. század elejére teszi.²

A többi szék kialakulásának ideje – Aranyosszék kivételével – a XII. század vége és a XIII. század közepe közötti időszakra esik. Aranyosszékre vonatkozóan, mivel az királyi kiváltságlevél alapján végrehajtott telepítés volt, már pontosabb adatokkal rendelkezünk. Az V. István király idejében következett be, 1270–1272 között, és 1291–93-ban 29 helységet számlált.³ Bármilyen pontosítást is hoznak e téren majd, elsősorban a régészeti ásatások, a székelyek területi egységeinek, a székek kialakulásának idejét a XII. század közepe, második fele és a XIII. század harmadik negyede közötti időszakra tehetjük.

Amint láttuk, a korabeli forrásokban „székelyek földjének” (terra Siculorum) emlegetett tartományban már a letelepedés folyamán kialakultak a sajátos területi egységek, amelyek a Székelyföld szerves részeivé váltak. A XIII. századból származó oklevelekben „földnek” (1252-ben „terra Siculorum de Sebus”, 1289-ben „Siculi super terra Oronos”) vagy „vidéknek” (1349-ben districtus Sebes), „dyocesisnek” (1280: „Siculi ... in Dyocesi Thelegd constituti”) nevezett részek a XIV. század végére szék (sedes) megnevezés alatt tűnnek fel. A latin „terra” és a „districtus” megnevezések első magyar megfelelője a „föld”, majd a szék volt. Feltehető, hogy már akkor széknek hívták őket, amikor még latinul districtus vagy dyocesis jelzőt használtak megjelölésükre. Hisz a latin *sedes*-nek

¹ Györffy György: *i. m.* 541.

² Benkő Elek: *i. m.* 30.

³ Szádeczky 1927. 31: Jakó: *Okmánytár*, 227–228, 304.

Pál-Antal Sándor – Sebestyén Mihály (összeáll.): Maros-Torda megyei olvasókönyv megfelelő ~~széken, amit a Kézirattárban és a Kézirattárban~~ is használtak, a széke-lyek is ítélkező, tanácskozó testületet, ezen kívül a hatáskörébe tartozó területet értették. „Hiba lenne – írja véleményünk szerint helytállóan Bodor György – az elnevezések változásai mögött szervezeti változásokat is látni, tehát azt gondolni – miszerint azt többen tették –, hogy a »terra« vagy »districtus« szavak más szervezetet is jelentenek, mint a »sedes« szó, vagy kölcsönhatásokat keresni az erdélyi szászok önkormányzási módszereivel csak azért, mert területi egységeiket ők is »sedes«-nek nevezték. Itt csak ugyanannak az elnevezésnek időnként változó latin elnevezéseiről van szó, maga a szervezet azonban az elnevezések változásaitól függetlenül oly szívós, hogy alapelvei – mint látni fogjuk – még a XVI. század közepén is azonosak a letelepülés korának szervezési elveivel.”¹

A magyarlakta területeken a szék tehát ítélkező fórum volt. Az erdélyi szászoknál és székelyeknél emellett az ítélkező fórum területi hatáskörének megjelölésére is szolgált. Ami gondolkodóba ejtette a kutatókat az, hogy a székely szék oklevélben történő említése elég késői, a XIV. század második feléből való (1366-ban „Siculi nostri Sedis Sebus”).² Mivel a szászok esetében a szék megnevezés előfordulása előbbi, gondolták egyesek, hogy azt a székelyek a szászoktól vették át.³

A székek közül Udvarhelyszéket főszéknek tartották. 1499-ben, amikor a Szent György-napi rákosmezei országgyűlésen számbavett hét székely szék között Udvarhelyszéket „capitalis sedesnek”, főszéknek,⁴ egy későbbi oklevélben „[székely]ország fő székének” (Capitalis Sedes Regni Wdwarhelzek) nevezték.⁵ A hét székely szék felsorolásakor rendszerint Udvarhelyszék áll első helyen.

„Sajnos kevés biztosat tudunk a valaha kétségtelenül létező hegemon szerep-kör tényleges mibenlétéről, érvényesülésének módozatairól”⁶ – írja a megjelenés előtt álló, Udvarhelyszék történetére vonatkozó dolgozatában Hermann Gusztáv Mihály székelyudvarhelyi kutató. Udvarhelynek főszék jellegét és szerepét többen igyekeztek megfejteni. Kevés eredménnyel, inkább a találgatások szintjén maradván. Íme két példa: Lakatos István csíkkozmási plébános egy 1700 körül írt művében azt állítja, hogy: a „székelység központja kezdettől fogva az azon városról így nevezett Udvarhelyszék volt. [...] Itt Udvarhelyen volt a székely nemzetgyűlés és az egyetemes székely nemzet udvarának helye.”⁷ Orbán Balázs Udvarhely városát lépteti elő anyavárossá, és e szempont függvényeként kezeli

¹ Bodor: *i. m.* 284.

² SzOkI I. 70.

³ Az állítás cáfolatát lásd Connertnél.

⁴ Jakab – Szádeczky: *i. m.* 211.

⁵ SzOkI II. 81.

⁶ Hermann Gusztáv Mihály – Zepeczánér Jenő: *Udvarhelyszék. A kezdetek*, 14. Kézirat a szerzőnél.

⁷ Uo.

a szék szerepét. Székelyudvarhely leírásának tekintve: [...] azon korban midőn a székely ős nemzeti intézményeinek hősiessége által nyert, egyezmények által biztosított nemzeti kiváltságainak, s önkormányzati jogának birtokában volt, akkor Udvarhely az egész székelyföld anyavárossává lett, hol a székely ispányok laktak, vagy ha nem itt laktak is folytonosan, minden évben többször megjelentek a lehető panaszok kihallgatása és a nemzet sérelmeinek orvoslására; emellett az Udvarhelyi várban székeltek a székely főkapitányok. Udvarhelyszéknek e városban ülésező derékszékéhez fellebbeztettek a perek a többi székely székből is, itt volt letéve a nemzet pecsétje, ott volt elhelyezve levéltára, ez volt a hely, hol lust-rális könyvei tartattak, hol annyiszor gyűlt egybe a székely nép hadiszemlére (lustra), tanácskozásra és törvényalkotásra.”¹

Mindkét fennebb említett állítás tartalmaz bizonyítható tényeket, de ezek mellett cáfolható feltételezéseket is, mert nem itt volt a székely ispán udvara, sem a székelyek főkapitányának székhelye (funkció, mely a székelyek ispánja idejében nem létezhetett, az a fejedelemség korában jelent meg), a középkorban nem létezett székely nemzeti levéltár sem, Udvarhely oppidum (mezőváros) sem játszott vezető szerepet a székely városok között. Connert János a főszék szerepét azzal magyarázza, hogy itt lehetett a székelyek letelepedésének kiindulópontja.² Bodor György is úgy következtet, hogy a „főszék” elnevezés valószínűleg még abból a korból származik, melyben csak a három északi szék volt megszervezve, s Udvarhelyszék akkori központi vezető szerepének az emléke maradt fenn.³ Véleményünk szerint mindez és a hasonló többi okfejtés egyszerű feltételezés, alap nélküli véleménynyilvánítás. Valószínűleg központi fekvése nyújtotta előnye miatt tekintették főszéknek, ahova a legkönnyebben és a leghamarabb összegyűlhetnek katonai mozgósítás vagy egyéb szükség esetén. Ugyanakkor nem látunk szerves összefüggést középkori főszék és a későbbi Udvarhely „anyaszék” között. (E kérdésre a későbbiek során bővebben is kitérünk.)

A székek mintegy öt évszázadon át voltak a székelylakta területek közzhatóságai. A XIV. században hét székely szék volt: a Nagy-Küküllő felső völgyében *Udvarhelyszék*, a Maros és a Nyárad völgyében *Marosszék*, az Olt és a Fetekeügy közötti síkságon *Sepsiszek*, a Feketeügy bal partján *Orbaiszek*, a Kárpátok köríve alatt, a Feketeügy völgyének felső részén *Kézdiszek*, az Olt és Maros felső völgyében, a Hargita és a Kárpátok vonulatai között *Csíksszek*, az Aranyos völgyében *Aranyosszék*.

Egyes székek már a XIV. század végén, majd a XV. században osztódáson estek át. Egypár földrajzilag különálló terület székelyei saját igazgatási egységeket

¹ Orbán Balázs I. 42.

² Connert 1901, 7.

³ Bodor: *i. m.* 283.

hozta létre. A fennmaradt források tükrében az első önállósult terület *Kászon-szék* lett 1390-ben.¹ Következett 1395–1401 között *Miklósvárszék*.² A XV. században külön székként jelenik meg *Gyergyószék* (első említése 1406)³ és *Keresztúrszék* (első említése 1477-ben).⁴ A marosszéki *Szeredaszék*re vonatkozóan is található egyetlen, a XVI. század közepéről származó utalás, ami azonban nem elég meggyőző ahhoz, hogy elfogadható bizonyítékként kezeljük.⁵ Amint a későbbi időszakból származó adatok bizonyítják, Szeredaszék az egész Maros-szék bírászkodási szerve volt, Nyárádszeredában tartották szerdai napokon, ahonnan nevét is vette. Ha az említett utalás mégis egy külön szék létét bizonyítaná, az azt jelentené, hogy a különválás nem bizonyult tartósnak, mivel a XVII. század elejéről származó források Maros-szék bíróságaként említik csupán. Később, a XVII. században Vargyas vidéke is önkormányzatot kap *Bardócshézék* címen, de teljes jogú széki státust nem.

Az önállósult egységek több-kevesebb kapcsolatot fenntartottak azzal a székkal, amelyikből kiváltak. E kapcsolat rendszerint az önállósulás megőrzése– elvesztése, vagy megnyírbálása körül forgott.

A székek kialakulásáról, önállósulási folyamatáról és működéséről a nemzeti szervezeti érvényesülése idején a lófőség szerepének tisztázása nyújt bizonyos eligazítást. A kérdés felvetése és elfogadható kidolgozása Bodor György érdeme. Bodor a tisztségviselők, a lófőségek számát vizsgálva arra a megállapításra jutott, hogy azok nemek és áganként egy-egy szék területén olyan szabályos rendszerrel helyezkedtek el, mégpedig huszonnégyes csoportokban, hogy minden csoportba mind a huszonnégy ágból egy-egy lófőség jutott.⁶

Az északinak nevezett székekben (Maros, Udvarhely, Csík) minden ágnek tíz lófősege volt, e székekben ezért tíz huszonnégyes lófőségi csoportnak s ennek megfelelően tíz kis önkormányzásra alkalmas területi egységnek kellett lennie. A földrajzi fekvéstől és a történelmi véletlentől függött – fejtegeti gondolatmenetét Bodor –, hogy közülük melyiknek sikerült anyaszékével szemben több-kevesebb önállóságot kiharcolnia.⁷ És valóban rendelkezünk olyan értelmű adatokkal, amelyek e körzeti felosztást igazolják. A főtiszt és lófő társai között felosztott körzeteket mindenik ispánságként igazgatta, akiket egy XVI. századi ún. Bernáld-féle perirat praefectusoknak nevez.⁸ A körzetek határainak a megállá-

¹ SzOkl I. 297–301.

² SzOkl III. 20–21.

³ SzOkl I. 100.

⁴ SzOkl III. 98.

⁵ SzOkl II. 99. A „székelyek megyéjéről” szóló 1552. évi jegyzék Maros-székét „cum Zereda”-val jelzi.

⁶ Bodor: *i. m.* 304.

⁷ Uo.

⁸ SzOkl I. 193, 320; III. 129; IV. 35; VIII. 187, 191, 211, 260. Lásd Bodor: *i. m.* 304.

pítása s a lófőségek ezen belüli elhelyezkedésének felderítése a jövő feladata marad.

Kászonszék, Gyergyó- és Miklósvárszék lófőségeinek a számát vizsgálva az elemző megállapítja, hogy az önállósult területeken mind a huszonnégy ágnek (hat nem, mindenik négy-négy ággal) egy-egy lófősége volt. Következésként azok a részek tudtak önállósulni, amelyek lófőségeinek huszonnégyes csoportja teljes, vagyis életképes volt. Bónis szerint: „A később kialakuló székeknél ösibb méltóságai [a székeknek], a hadnagy és a bíró kezdetben sorra jártak az egyes ágakon, később azonban letelepedés következtében birtokhoz rögződtek. Az ilyen hivatallal járó birtokot a XV. század végétől lófőségek neveztek (siculatus, primipilatus). A lófőség officium, csak hogy nem a királyi hatalomtól származik, hanem a szállásbirtokos közösségtől. A középkor végén számos esetben adják-veszik, átöröklik a lófőséget, de a birtoktól csak a XVI. század elején válik el, hiszen éppen ez a hatalom gyakorlásának alapja.”¹

Miklósvár- és Kászonszék önkormányzati jogaikat királyi kiváltságlevelekkel biztosították, majd az erdélyi fejedelmekkel is megerősítették.² Hasonlóképpen járt el jóval később, 1635-ben Bardócszék is, amikor vicekirálybíró választási és széktartási jogát fejedelmi kiváltságlevéllel biztosította.³

Gyergyó-, valamint Keresztúrszék keletkezésének ideje a múlt homályába vész. Valószínűleg régebbi az első okleveles említéseknél, évtizedekkel vagy esetleg még több idővel megelőzve azokat. Létük nem kötődik kiváltságlevélhez, ami két lehetőséget is felvet. Egyrészt arra enged következtetni, hogy mivel a székelyek területi szerveinek kialakulásakor keletkeztek, önállósulásuk konfliktusmentes volt, nem igényelt uralkodói, illetve királyi leiratban való rögzítést, mint Kászonszék vagy Miklósvárszék esetében. A másik lehetőség szerint kiváltságukat az „anyaszékektől” súlyuknál fogva könnyen elérték, nem lévén szükségük uralkodói segédletre. Bármelyik is a helyes válasz, ez a két szék is saját önkormányzattal rendelkezett, és a többi székekkel egyenrangú volt hosszú évtizedeken, esetleg évszázadokon keresztül. Keletkezésük idejét a XIV. század vége és a XV. század elejére tehetjük.

Ami szembetűnő, hogy mindenik önállósult új szék viszonyulása „anyaszékéhez” magán visel valami sajátos vonást, vagyis sorsa másképpen alakult, mint a többieké. Közös vonásuk, hogy mindeniknek küzdenie kellett megváltozott jogi helyzete elismertetéséért. A miklósvárszékiek a XV. század folyamán és még a XVI. század első felében is többször kénytelenek voltak folyamodványokkal

¹ Bónis 1944, 428–429. Vö. Bónis 1942, 43–44, 95–97.

² Miklósvárszék: SzOkI I. 181; II. 24; III. 20–21; Kászonszék: SzOkI I. 194; III. 341; IV. 16–18, 189; Benkő Károly: *Csik*. 65; Szádeczky 1927, 355–357.

³ Jakab – Szádeczky: *i. n.* 355–357.

és peres úton is megvédte székjogi jogukat. 1459. november 26-án Lábatlani János székely ispán Mátyás király utasítására a Medgyesre összehívott nemesek, székelyek és szászok általános gyűlésén ítélik Sepszi- és Miklósvárszék vitájában. A végzésben elrendeli, „hogy Szentmiklósvárszék a mondott Sepsziszék semmiképpen nem kebelezheti be, semmiféle joggal nem vetheti alá, hanem saját szabadságában, amellyel rendelkezik, maradjon meg, mégpedig úgy, hogy ha bárki mostantól a jövőben a Szentmiklósvárszékhez tartozók közül törvénytelenül a mondott Sepsziszékhez akarna tartozni, és annak engedelmeskedni, az ilyen minden vagyonának és fejének elvesztésével bünhődjék a jelen oklevél erejénél fogva”.¹ 1531. július 5-én Szapolyai János kiváltságlevelében helybenhagyta a miklósváriak különállását, de az elszakadásba bele nem nyugvó sepsziszékiek megnyugtatóra előírta, hogy a két széknek közös bírái legyenek.² Miklósvárszék törvényszéke úgy ítélezhetett, mint bármelyik más főszéké. De a közös előjáróság révén visszatért Sepsziszékhez, nem vált teljesen különálló új törvényhatósággá. Ezen jogát utóbb, 1610-ben is megerősítette a fejedelemmel. Egyébként hadiszemlék tartásakor, utasítások végrehajtásakor Miklósvárszék nem is szerepelt önálló székként.

A kászoniak, a többi székhez hasonlóan, széket ülhetek, bírót és hadnagyot is tettek maguk közül nemenként és áganként, régi szokás szerint – a csíkiak beleszólása nélkül. Egy adott pillanatban Kászonszék egyenrangú lett Csíkkal. De ezen jogát nehezen biztosíthatta a csíkiak határozott ellenkezése miatt, akik még az erre vonatkozó királyi utasításokkal is szembeszegültek, és kiváltságlevelüket erőszakkal elvették.³

Kászonszék 1390-ben vált külön Csíktól. Ennek kissé kiszínezett, regényesnek mondható történetét így tartotta fenn a hagyomány: Zsigmond király, amikor Moldovába bement volt (az 1390. évi hadjárat alkalmával), akkor a kászoniak nagy hűséggel szolgáltak neki, úgy, hogy a király figyelmét magukra vonva kérde: „micsoda népek volnának?” S megmondják, hogy ők egy „magának szakadott szegelet-földön lakó népek”, és az ő hazájukat Kászonnak nevezik, de „Csíkszékbe bírják őket”. A király megjutalmazni akarván őket hű szolgálatukért,

¹ Kordé 2001, 107.

² SzOkI II. 24. Az 1459. évi oklevelet megújító végzés kiegészítése így hangzik: „[...] azt és az abban foglaltakat összességében és egyenként is az előbb mondott Henter Gáspár, Illyési Bálint, György deák, Nemes Mihály és Dacó Sándor, valamint a mondott Szentmiklósvárszék összes többi székelye részére és általuk összes örökösök és leszármazottak számára örökre megerősítjük jelen írás oltalma által, mások jogainak fenntartásával. Valamint az azon Szentmiklósvárszékben levő bírák legyenek mindig Sepsziszékben is bírák, és főszék módjára kötelesek ott is igazságot szolgáltatni.” Lásd Kordé: *A középkori székelység*, 124. Latinból fordította Sebök Ferenc.

³ SzOkI I. 194, 298–299.

megkérdezte, hogy mit ajánljonak. A kászoniak azt felelték, hogy „mert hogy mi szabad székelyeknek nevezetünk, de Csík szék tart kötelesség alatt, mi azt kívánjuk felségedtől, hogy mi szabad népek legyünk és mi magunk tehesünk bírót, hadnagyot közöttünk”. A király kérésüket teljesítette, és levelet adott róla. Mikor azonban élni kezdtek volna a nyert szabadalommal, s „ő maguk kezdtek bírót, hadnagyot tenni és széket ülni, az csiki főnépek ezen megbosszankodának és általhívták a földnek színnépét és fogdosnak meg bennek úgy mint tizenkettőt”. A csikiak azt követelték az elfogottaktól, hogy adják ki a király levelét, máskülönb fenjüket vétetik. A foglyok hazaüzentek, hogy váltságukért küldjék oda a szabadságlevelet. „A föld népének nem lévén mit tenniek, átalküldik a levelet és a megfogdosott népet úgy szabadítják meg a haláltól.”

A regényes elbeszélés megtörtént eseményt rögzít. A dolgok későbbi lefolyása és következménye bizonyíték rá, hogy Csík nem engedte meg a kászoniaknak a különválást, erőszakkal akadályozta meg azt.

A szabadság visszaszerzését is regényes formában örökítették meg. Mátyás király idejében ugyanazon szabadságért való törekedésért fogták el Kászomban Pataki Antal lófőt, akit szenttamási Lázár Bálint titkon kiszabadított a fogságból, azzal a feltétellel, hogy ő vétesse fel Kászonszék lófői közé, a tisztség viselésére biztosítsanak neki előjogokat, s ő visszaszerzi elorzott jogaikat. A kászoniak, a föld népe örömmel fogadta az ajánlatot, „és felfogadják mint fejenként, hogy készek fejek felé venniék és a tisztbe is befogadniok, úgy hogy az hat nemben mindenikben elbírja egyszer a tisztet és mikor az eltelik, álljon a Halom nembe [...] csakhogy oltalmazza őket minden hatalmaktól”. Lázár Bálint le is költözött Kászomba, s „kikeletre jeles helyet adtak neki, minden hozzátartozójával és hasznával, erdejével, mezejével, halas-vizével, széna-rétjével és szántóföldjével és minden hasznával”.¹

Ezután Lázár Bálintnak sikerült is ígérését teljesítenie, és Mátyás királytól új kiváltságlevelet szereznie. Ennek is bonyodalmas története van: Mátyás király 1462-ben Erdélyben járt. Ekkor a Székelyföldre három biztost küldött a perek felülvizsgálatára és ítéllettelre. Mikor ezek Csíkba értek, Lázár Bálint eljűk vezette a kászoniakat, s előadta panaszukat, hogy „minemű nagy ínségben vagon ez szegény szegelet-föld, megbeszéli, hogy tulajdon szolgálatjukkal nyertek Zsigmond császártól olyan szabadságot, hogy ők magok tehesenek bírót, hadnagyot közöttük és széket ülhessenek, de a csiki főnépek elfoglalták róla és nem hagyják afféle szabadsággal élniök, sőt még a császár levelét is elvették tőlük”. Az ítélmesterek kihallgattak 24 csiki és 24 kászoni embert, akik egy szentsimoni kivételével mind azt vallották, hogy a kászoniaknak tényleg van egy

¹ SzOkI I. 298.

Zsigmond királytól nyert szabadalmat, amely a Csík-, Gyergyó- és Kászon-székek Mátyás királynak, aki azután Medgyésen megerősítette és megújította a régi kiváltságlevelét.¹

Az oklevélből tehát világosan kitűnik, hogy Zsigmond királytól szabadalmat nyertek hadnagy- és bíróválasztásra, de a csíkiak nem törődven ezzel, megakadályozták ezen jogaik gyakorlását, és önálló székké válásukat, erőszakkal elvéve kiváltságlevelüket. A jogfosztásba bele nem nyugvó kászoniak az első kedvező alkalommal, amely Hunyadi Mátyás uralkodása alatt adódott, a királyhoz fordultak, aki kivizsgáltatta az esetet, és igazságot szolgáltatott nekik. A Zsigmond-féle kiváltságlevelével értelmében maguk közül hadnagyot és bírót választhattak, és törvényszéket tarthattak, azaz különálló székként élhettek.²

Hogy milyen volt Gyergyó és Csík kezdeti viszonya, határozottan megállapítani nem áll módunkban. A XVI. század közepéig az alárendeltségi viszony nem mutatható ki. Egy 1462. november 1-jén kelt ítéletben Sepsi-, Kézdi-, Orbai-, Csík- és Gyergyószékbe kiküldött ítélő-bírákról van szó.³ 1466. június 27-én az egyházi adó fizetésével kapcsolatosan Mátyás király Aranyos-, Udvarhely-, Csík- és Gyergyószéket utasítja a régi szokás tiszteletben tartására.⁴ Ezeknek az adatoknak az alapján Gyergyót a többivel egyenlő székek tekinthetjük, legalább is a jelölt időszakban. A fejedelemség kialakulásának idejétől kezdődően közös széket alkotott Csíkkal és Kászonnal, ugyanazon királybíró vezetése alatt. Különte Béla szerint Gyergyószék függőségbe kerülése Csíkkal szemben a fejedelemség kialakulásának idejére tehető, oka pedig a központosítási politikában található.⁵ Tény, hogy I. Ferdinánd erdélyi biztosai 1552-ben készített jelentésükben Kászont és Gyergyót is Csíkszékhez tartozónak tüntetik fel.⁶ 1569-ben Csík- és Gyergyószékeknek már közös királybírájuk van csíkszentkirályi Andrassy Márton fia Péter személyében, és az ugyanazon időben székenként készített összeírásokban is egy helyen találjuk őket.⁷ Törvénykezési vonalon azonban Gyergyószék a XVII. század végéig megtartotta önállóságát, amikor országgyűlésileg kötelezték, hogy bírósági fórumukról a pereket ne egyenesen a fejedelem széke elé, hanem Csíkszék derékszékeire fellebbezzék.

Az egyesült hármas szék a Csík-, Gyergyó-, Kászon-szék nevet kapta és használta a XIX. század közepéig, a szérendszer felszámolásáig. Módosulás idő-

¹ SzOkI I. 299.

² SzOkI I. 194.

³ SzOkI V. 19.

⁴ SzOkI I. 203.

⁵ Különte Béla: *Gyergyó története*. Gyergyószentmiklós, 1910, 10.

⁶ SzOkI II. 99.

⁷ SzOkI II. 224, 257, 264, 269–277.

közben annyiban történt, hogy a XVII. századtól kezdődően a levelezésben „Két Csík-, Gyergyó- és Kászsónszék” megnevezést használnak.

1587-ben Csík-, Gyergyó-, Kászsónszéknek Szemere Bertalan a királybírója, már főkirálybírói címzéssel. Ez a csíki főkirálybírói tisztség első ismert írott említése.¹ 1600. március 7-én Mihály vajda a csíki, gyergyói és kásznói székelyek régi szabadságjogait – mint egyetlen székét – egyazon levélben biztosította.² Az egyesült széken belül Gyergyó- és Kászsónszék is megtartotta törvénykezési és közigazgatási szerveit. Ezen jogait a kásznóiak a fejedelmekkel is megerősítették: 1571. augusztus 18-án Báthory Istvánnal és 1626. augusztus 26-án Bethlen Gáborral.³ Az egységes törvényhatóság jellegét a mindhárom székre kiterjedő hatáskörrel rendelkező kapitány, a főkirálybíró és az egységes közgyűlés biztosította. Ezekhez járult a XVI. század második felében a „derékszék” intézményének, azaz a szék fő igazságszolgáltatási szervének létrehozása is.

Keresztúrszék kezdeti időszakáról tudunk a legkevésébbet. Okleveles említése is későbbi a többiekénél, és az említése utáni száz évben is alig találunk utalást rá. Kialakulását és önálló ténykedését ezért többnyire homály fedi. Jakab Elek az Udvarhelyszékről írt monográfiájában a két székot egyenrangúnak tartja, megokolásként hozva fel, hogy mindenkiben létezett egy-egy mezőváros, és közgyűléseket itt is, ott is tartottak.⁴ De felhozott bizonyítékai ebben ki is merültek. Feltételezzük, hogy a két szék – mármint Udvarhely- és Keresztúrszék – viszonya harmonikusabban alakult a többiekénél. A keresztúriak teljes önállóságukért sem álltak olyan határozottan ki, mint a kásznóiak. Ennek ellenére biztosíthatták ügyeik elintézését saját vezetőik előtt, és rendelkeztek széki intézményekkel, de amelyeknek közvetlen felsőbb szerve nem a székelyek ispánja, illetve az e funkciót is átvevő erdélyi vajda, hanem az „anyaszék” maradt. Tehát törvénykezési ügyeit Keresztúrszék maga intézte, hadfelkelés és egyéb fontosabb kérdésekben a főszék szerves részét képezte, és különválási tendenciával nem veszélyeztette Udvarhelyszék területi egységét. Udvarhelyszék közigazgatásilag kifelé való megnyilvánulásában egységes székként szerepel, nem mint Csík és Gyergyó. Két egyenrangú szék jogi viszonyát tükröznie kellene a külső megnyilvánulásnak, a megnevezésnek is, mint ahogy az Csík- és Sepsiszek esetében történt. Keresztúrszéket 1552-ben a császári biztosok is Udvarhelyszékhez tartozónak tekintették.

Amint már említettük, Aranyos- és Marosszék szervezetenleg egységes marad. Az egyetlen homályos kérdés Marosszékkal kapcsolatos. I. Ferdinánd erdélyi

¹ SzOkI V. 141.

² Veress Andrei: *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*. București, 1934. VI., 46.

³ SzOkI IV. 16–18.

⁴ Jakab – Szádeczky: *i. m.* 309.

Pál-Antal Sándor – Sebestyén Mihály (összeáll.): Maros, Torda megyei olvaséskönyv
Lelehelhely: adathank.ro; Digitális szövegtárak

biztosainak 1552-ből származó jelentése utal arra, hogy ennek is voltna egy tartozéka: Szereda.¹ Szeredászék működését csak az 1650-as évektől kezdve követeljük nyomon mint Marosszék alsóbb fokú törvényszékét, és nem mint területi-közigazgatási egységét (fiúszékét).² Ha Marosszéknek a XVII. század előtt tényleg volt kivált- vagy fiúszéke, akkor a szék egységét úgy állította helyre, hogy Nyárádszeredát jelölte ki az egész szék törvénykezési székhelyévé. E feltételezésnek azonban kevés a valószínűsége. Inkább azt hisszük, hogy mivel Marosszék törvénykezéseit már akkor Nyárádszeredában tartotta, a császári biztosok ezt a bíróságot külön közigazgatási egységnek fogták fel, és ekként jelentették.

A székek elnevezése egypár esetben a korábbi lakóhelyre utal. E névcsoporthoz tartozik Udvarhely (melynek régi neve a Bihar vármegyei Telegd névével azonos), származik, valamint Kézdi, Sepsí és Orbai megnevezése. A kézdiszékiek végleges letelepedést megelőző lakhelye a mai Szászkezd vidéke volt, a sepsieké Szászsebesé, az orbaiaké Szászorbóé.³ A már említett Telegd és Kézdmellett Miklósvár, Keresztúr és Bardóc székek neve településnévből származik. A többi víznévből: Maros – Marosszék, Aranyos – Aranyosszék, György-jó – Gyergyószék, Kászón – Kászonszék, de a Sebes – Sepsiszék, Orbó – Orbaiszék neve is víznévi eredetű. Csík neve tisztázatlan, de nincs kizárva, hogy ez is víznévre vezethető vissza.

¹ SzOkl. II. 99.

² Pál-Antal Sándor: Marosszék levéltára. = *Tanulmányok a romániai együttlakó nemzetiségek történetéből és testvéri együttműködéséről a román nemzettel. Magyar nemzetiség.* I., Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1976. 22.

³ Kordé 2001, 65.